

в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна). E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua.

Nakonechna O.V. – Candidat of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Social Pedagogy and Information Technologies in Education, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua.

УДК 378.015.3:159.954

КРЕАТИВНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ: ЗАГАЛЬНЕ І ОСОБЛИВЕ

Н. П. Нікітіна, О. Ю. Маляр

У статті досліджуються поняття креативності та творчості; з'ясовується принципова відмінність креативності від суто творчої діяльності; визначені особливості процесу творчості і процесу креативності та структури творчості і структури креативності.

Ключові слова: креативність, творчість, процес творчості, процес креативності, структура творчості, структура креативності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Закон України «Про освіту» орієнтує фахівців на те, що одним із основних завдань освітньої системи є виховання талантів, збагачення на цій підвалині творчого потенціалу всього народу. В одному з напрямів сучасної освіти знаходить свій вияв інноваційна креативна освіта. Її концепцією є акцентування уваги на тому, що для виховання духовно багатой, соціально активної, фізично розвиненої творчої особистості конче потрібне використання всіх позитивних засобів креативної педагогічної системи. Креативною освітою також передбачається творчість суб'єктів крізь їхню особисту участь в активних дослідженнях, якими досягається здобуття нових знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане дослідження даної проблеми і на які спирається автор. Проблема креативності є однією з найперспективніших сфер сучасної науки. Ще в 60-х рр. XX ст. було дано більш ніж 60 визначень креативності, визначення продовжують з'являтися і на сьогоднішній день, але жодне

визначення не було визнане універсальним (як і визначення самої творчості взагалі). Значний вклад у розвиток цього напрямку зробили, зокрема, такі вчені, як Д. Богоявленська, А. Матюшкін, В. Моляко, Б. Теплов, М. Холодна, В. Шадриков, О. Яковлева, Я. Пономарьов [8] звертає увагу на два чинники, що інколи пов'язуються з креативністю: мотиваційна напруженість (формально – динамічна сторона мотивації), інтенсивна пошукова активність, інтелектуальна активність, що впливає на перехід від однієї стадії творчого процесу до іншої в ході розв'язання творчого завдання; сензитивність – висока чутливість до інтуїтивних та побічних утворень, від чого залежить ефективність інтуїтивного рішення, утримання та здійснення побічних продуктів. Д. Богоявленська [2] досліджує творчу обдарованість як інтелектуально-мотиваційну ініціативність. Науковець розробила методику «креативного поля». В. Дружинін [6] вважає, що креативність – це властивість, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє середовище. Формування креативності залежить від певних умов, зокрема, від того, що не існує зразка регламентованої поведінки, позитивного зразка творчої поведінки. Питанню феномена творчості та його природи присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (К.А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, Л.С. Виготський Ф. Гальтон, Н.С. Лейтес, Дж. Рензулі, Р. Стренберг та ін.).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Зазначимо, що вітчизняні та зарубіжні науковці здебільшого дотримуються неоднозначних підходів до визначення креативності, у європейському освітньому середовищі немає єдиного і однозначного розуміння поняття креативності: його або повністю отожднюють з творчістю, або вважають зовсім самостійним явищем. Ми виходимо з того, що трактуємо креативність як творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому або її окремі сторони. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості.

Метою статті є уточнення понять креативності та творчості; з'ясування принципової відмінності креативності від суто творчої діяльності; визначення особливості процесу творчості і процесу креативності та структури творчості і структури креативності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Дослідники акцентують увагу на різних складових процесу креативності, або виділяють як

пріоритетну одну складову, чи будують складну систему взаємодіючих процесів. Дж. Гілфорд, П. Торренс описують креативність у термінах мислення, розуміючи творче мислення як процес відчуття труднощів, проблем, прогалин у інформації, елементів, яких не вистачає, перекосів у чомусь, побудови здогадок і формуванні гіпотез, що стосуються цих недоліків, оцінки й тестування цих гіпотез, можливостей їх перегляду, перевірки та узагальнення результатів.

Д. Гілфорд виділив чотири основних параметри креативності [4]:

- 1) оригінальність – здатність продукувати незвичайні відповіді;
- 2) семантична гнучкість – здатність запропонувати нове використання об'єкта;
- 3) образна гнучкість – здатність бачити в об'єкті нові ознаки;
- 4) спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованих ситуаціях.

До параметрів креативності Д. Гілфорд відносить:

- 1) здатність до виявлення і постановки проблеми;
- 2) здатність до генерування великої кількості ідей;
- 3) гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї;
- 4) оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно;
- 5) здатність удосконалити об'єкт, доповнюючи деталі;
- 6) здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

Натомість, П. Торренс на основі особливостей подання відповідей респондентами на тестові завдання запропонував такі основні параметри креативності [9]:

- 1) легкість, яка оцінюється швидкістю виконання тестових завдань;
- 2) гнучкість, що оцінюється за кількістю переходів з одного класу об'єктів на інший у ході відповідей;
- 3) оригінальність, оцінюється як мінімальна частота даної відповіді по відношенню до однорідної групи респондентів.

Концепція Дж. Гілфорда передбачає два різновиди мислення: конвергентне – це мислення, при якому всі зусилля концентруються на пошуку єдиного правильного рішення, і дивергентне – це «вьялоподібний» пошук рішення за всіма можливими напрямками з метою роздивитися якомога більше варіантів, які призводять до оригінальних рішень [4]. Креативність він пов'язує із продуктивністю, оригінальністю, унікальністю і селективністю.

О. Кульчицька до особливостей творчого мислення відносить:

- 1) легкість і продуктивність мислення – тобто те, наскільки швидко індивід може створювати певні продукти творчості;
- 2) гнучкість – здатність до швидкого переходу від однієї проблеми до іншої;
- 3) оригінальність – своєрідність мислення, незвичність підходу до проблеми, її нове вирішення;
- 4) точність (відповідність) – чіткість операцій мислення щодо проблеми, вибір адекватного рішення, відповідного до поставленої мети [7].

І. Барташнікова, О. Барташніков розкривають основні показники творчого мислення: швидкість, гнучкість, оригінальність, допитливість, сміливість [1].

Таким чином, кожен з авторів для пояснення креативності та творчого мислення використовує різні поняття, наприклад, параметри творчого мислення – параметри креативності, ознаки творчого мислення – ознаки креативності, не надаючи їм специфічного тлумачення. Можна припустити, що у будь-якому випадку йдеться про особливості творчого мислення.

Надзвичайна складність проблеми дослідження творчості стає зрозумілою, якщо розглядати все розмаїття спеціальних видів творчості, які можна розрізняти за видами творчої діяльності (наукова, технічна, художня, соціальна, управлінська, політична, економічна, педагогічна, побутова та ін.), за віковими, національними та іншими ознаками.

Деякі автори ототожнюють творчу активність з креативністю. Л. Виготський [3] визначає, що креативність – це активність, що втілюється в продуктах творчості. Завдяки їй людина виражає себе, свій внутрішній світ, змінюючи його. Вона творить не тільки зовнішній світ, але й свій власний (внутрішній). М. Гнатко [5] визначає, що творча обдарованість – це система відповідних задатків (потенційна креативність) або відповідних здібностей (актуальна креативність).

На основі дослідження робимо наступний висновок відповідно до відмінностей креативності і творчих здібностей. Перш за все, творчість – це процес, який може включатися в усі види діяльності і разом з тим бути відсутнім навіть у такому виді діяльності, який вимагає такого включення. Творчі потенції закладені в мозку кожної людини, оскільки мозок є тим органом, в якому продовжується творчість самої природи. Проте на мозок покладена задача пристосовування, пристосовування до

існуючого середовища, яке вимагає формування великої кількості стандартних навичок, що базуються на досвіді людства, аксіоматичних знаннях.

Креативність – особистісна якість, що базується на розвитку вищих психічних функцій, коли творчість як автоматизована навичка включається у всі види діяльності, поведінки, спілкування, контакту із середовищем.

При формуванні креативності відбувається злиття свідомості і підсвідомості в деяку нову форму – надсвідомість. Надсвідомість інтегрує у собі самі узагальнені механізми протікання творчого процесу в згорнутому вигляді, коли в самому акті сприйняття відбувається трансформація об'єкту, відкриття закономірності або вирішення проблеми.

Процес творчості протікає в трьох основних фазах – підготовчій, пошуковій, виконавчій. Кожна з фаз повернута до різних психічних процесів і особистісних утворень і має свій «продукт».

Креативний процес можна оцінювати за такими критеріями: чутливість до проблеми; здатність до синтезу, до відтворення деталей, яких не вистачає; дивергентність мислення; швидкість думки.

Разом з тим творчий процес треба розглядати як набагато ширше поняття, кінцевим покликанням якого є продукт. Зокрема, мову можна вести не тільки про художнє полотно чи поетичний (музичний) твір; творчий процес може презентувати взаємодію між людьми. Саме спілкування, як і взаємодія, носять творчий характер, оскільки реалізують потребу особистості у пізнанні іншого і самопізнанні (перцептивна сторона спілкування), що є складовою частиною творчості (її мотивацією), у пізнанні справи, яку людина звершує – різні види діяльності, і професійної зокрема (інтерактивна сторона спілкування); на рівні реалізації афіліативної потреби особистості.

Креативність виявляється в успішному здійсненні всіх трьох фаз – умінні самостійно бачити і ставити проблеми, знаходити їх рішення і творчо утілювати їх в конкретний продукт.

Кожний вид творчості має свій, специфічний об'єкт пошуку, процес і продукт.

Креативність як особистісна характеристика проявляється, головним чином, в тому, що людина творчий початок вкладає у всі види діяльності.

Таким чином, креативність – це особистісна якість, яка базується на потенційних можливостях кожної людини, актуалізації

неусвідомлюваної потреби бути неповторною індивідуальністю, вільною, але такою, що приєднується до загального через продукти своєї творчості, гармонійно поєднує індивідуальні і соціально значущі інтереси.

Виходячи з означеної структури креативності, її можна визначити як оптимальний розвиток всіх потенційних можливостей індивідуальності і особистості. У структурі ж творчої діяльності виокремлюють такі компоненти: креативну особистість, креативне середовище, креативний продукт.

На відміну від креативності, творчість – людська діяльність, яка має на меті створення чогось нового. Може розглядатись з позиції об'єктивного аналізу (соціологічного, аксіологічного) як створення нових цінностей, примноження об'єктів культури. З психологічної точки зору під творчістю розуміється не тільки процес створення принципово нового, але й діяльність, яка передбачає відкриття нового для даного індивіда, розв'язання задачі, що постала перед ним вперше.

Одне з найпоширеніших визначень творчості – визначення за продуктом чи результатом. Під творчістю у даному випадку розуміється усе, що приводить до створення нового. Креативність же розглядаємо як характеристику творчого потенціалу особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Креативність є характерною ознакою творчої людини, яка здатна за власною ініціативою реалізувати свій потенціал, з вибором відповідних способів.

Креативність трактується як творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому або її окремі сторони. Безумовною є теза про те, що креативність – це здатність виконувати роботу, яка одночасно є новаторською (тобто оригінальною, несподіваною), так і корисною, що відповідає вимогам завдання. У цьому принципова відмінність креативності від суто творчої діяльності.

Подальших наукових розвідок потребує проблема креативності і творчості в цілому та механізмів їх формування зокрема.

Література

1. Барташников А.А., Барташнікова І.А. Учись мислити // А.А.Барташников, І.А.Барташнікова. – Харків: Фолио, 2008. – 480с.
2. Богоявленская Д. Б. О предмете и методе исследования творческих способностей // Д.Б.Богоявленская // Психология мышления. Т. 16 – 1995. – № 5.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 3. Проблемы развития

- психики / Под ред. А.М. Матюшкина.// Л.С.Виготский – М.: Пед-ка, 2003. – 368 с.
4. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Дж.Гилфорд // Психология мышления. – М.: Прогресс, 2006
  5. Гнатко Н. М. Проблема креативности и явление подражания.// Н.М.Гнатко – М.: ИП РАН, 1994.0
  6. Дружинин В. Н. Психология общих способностей.// В.Н.Дружинин – СПб., 2009. – С. 156-244.
  7. Луганська В. Проблема креативності в сучасній психології //В. Луганська // Соціальна психологія. – 2007. – № 3. – С. 154 – 161
  8. Пономарев Я. А. Психология творчества.// Я.А.Пonomарев – М.: Наука, 1996. – С. 33-35
  9. Torrance E/P/ Guiding Creative Talent – Englewoodcliffs. – N.Y.: Prentice Hall, 2014.

КРЕАТИВНОСТЬ И ТВОРЧЕСТВО: ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ

Н.П. Никитина, О.Ю. Мальяр

В статье исследуются понятия креативности и творчества; выясняется принципиальное отличие креативности от творческой деятельности; определены особенности процесса творчества и процесса креативности, а также особенности структуры творчества и структуры креативности.

Ключевые слова: креативность, творчество, процесс творчества, процесс креативности, структура творчества, структура креативности.

CREATIVITY AND CREATIVE WORKS: THE GENERAL AND THE PARTICULAR

N.P. Nikitina, O. Y. Malyar

The article deals with the concept of creativity and creative works, specifies the fundamental difference between creativity and creative works activity, determines the features of the creative works process and the creativity process, the structure of creative work, and the structure of creativity.

Key words: creativity, creative works, creative works process, creativity process, the structure of creative work, the structure of creativity.

Нікітіна Наталія Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: nikitina_sdpu@ukr.net.

Nikitina Nataliya Pavlivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of The Chair of Foreign Languages of the State Higher Educational

Establishment «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: nikitina_sdpu@ukr.net.

Мальяр Олена Юрївна – здобувач іноземного відділення філологічного факультету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).

Malyar Olena Yiriyivna – Applicant of the Higher Educational Degree of «Bachelor», Foreign Languages Department of the Philological Faculty, the State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine).

УДК [378.091.212:316.624](477)"19"

ПОЗИТИВНИЙ І НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

С. О. Омельченко, Т. В. Шулик, С. В. Волік

У статті виокремлено позитивний і негативний досвід в організації соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді України в досліджуваній період. Висвітлено цей досвід через вивчення різних видів і напрямів діяльності вищих навчальних закладів. Окреслено перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей.

Ключові слова: адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика, студентська молодь, позитивний досвід, негативний досвід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Інтенсивний розвиток національної свідомості, гуманізація та демократизація освіти й виховання зумовлюють формування нових думок щодо процесу виховання й пріоритетних напрямів реформування освіти. Сучасні ВНЗ, з одного боку, повинні сприяти найповнішому розкриттю здібностей здобувачів вищої освіти, утвердженню принципів загальнолюдської моралі, формувати всебічно розвинену особистість, а з іншого боку – спрямовувати свою діяльність на утвердження пріоритетів здорового